

Markó Alexandra

A magyar nyelv szupraszegmentális jellemzőinek tanítása – problémák és lehetőségek*

1. Bevezetés

A **pragmatikai adekvátság** alapvető feltétele a nyelvhasználat sikerességének, vagyis annak, hogy elérjük céljainkat a kommunikáció révén. A hétköznapi társalgásban nagyobb súllyal esik latba az akusztikus forma, mintsem azt gondolnánk. Bár anyanyelvi beszélőként az intonációs jólformáltság kritériumának való megfelelés még ritkábban merül fel bennünk, mint a grammatikai vagy lexikai helyesség kérdése, olykor megtörténik, hogy a szupraszegmentális szerkezet nem megfelelő kódolása vagy dekódolása félreértéshez vezet.

A sokszor még ma (a kommunikatív szemlélet előretörése után) is nyelvtanközpontú nyelvoktatás egyik legfontosabb céljának a grammatikai-lexikai formák bevéését tekinti – még ha a funkcionális szempont tekintetbevételével is –, s nemigen gondol arra, hogy az ún. extralingvisztikai szintű jelzések (a szupraszegmentumok és a nem verbális jelek) vonatkozásában az automatizmusnak talán még nagyobb a szerepe, mint a grammatikai-morfológiai szabályok begyakorlásának szintjén. A nyelvtanközpontúság egy másik hátránya az, hogy bizonyos nyelvi-beszédbeli funkciók (elsősorban a referenciális) sokszor előtérbe kerülnek a fatikus funkció rovására.

Juhász János (1964: 400) írta: „Jómagam nem találtam egyetlen tanítványt, aki tudatos intonációs oktatásban részesült volna.” Ma sem más a helyzet. Ha bárkit megkérdezzük arról, idegen nyelvi tanulmányai során (pedig az utóbbi évtizedekben már hangsúlyt fektetnek a kommunikációra is) találkozott-e bármilyen információval az adott nyelv prozódiajáról, alig-alig kapunk pozitív választ. Persze ilyenkor a megkérdezett hajlamos elfelejteni, hogy találkoznia kellett bizonyos nyelvekben a lexikalizálódott hangsúly jelenségével (még ha nem ilyen névvel illették is), és biztosan hallgatott anyanyelvi beszélőkkel rögzített hangfelvételeket, valamint a szórend tanulmányozása is von magával szupraszegmentális ismereteket, és így tovább. Az azonban ma is igaz, hogy tudatos oktatásban ma sem igen részesülnek a nyelvtanulók. Pedig tanulmányok sora igazolja, hogy a nyelvoktatásban a szupraszegmentumok tanításának nagy szerepet kellene játszania.

2. A szupraszegmentális szerkezet a nyelvoktatásban

A diákok célnyelvi beszéde a kezdeti szakaszban monoton, az értemi tagolás-kiemelés és az érzelmi színezés teljes hiánya jellemzi, s ennek az állapotnak a megszűnése sokáig várthat magára. Nem javít a helyzeten a hangos olvasatás, mert a diáknak arra kell koncentrálnia, hogy ki tudja olvasni a betűsorokat, esetleg az írásjelek készítenek őt valamelyes tagolásra, de az értelmezés általában teljesen hiányzik. Segíthet esetleg az újraolvasáskor az eljátsztatás, de sajnos a tankönyvi szövegek – különösen a kezdő szinten – meglehetősen unalmasak, sőt sokszor kevésbé életszerűek. Ráadásul ezen a szinten a tankönyvek a különféle hanglejtésváltozatokhoz nem adnak útmutatást sem a formájukat, sem a funkciójukat tekintve, és sokszor igen kevés segítséget jelentenek a tankönyvcsaládokhoz kiadott hangfelvételek, ahol színtelen, élettelen hangú bemondók olvassák fel egyhangúan, hiteltelenül – sokszor nem jobban, mint maga a diák – a mesterkélt dialógusokat.

Az oktatásban az is komoly gondot jelent, hogy „az átlagos műveltségű tanuló számára az intonáció léte és formája nem tudatos” (Nádasdy 1972: 243), ezért az idegen nyelv intonációjának bemutatása előtt nem árt felhívni a figyelmet az anyanyelv (vagy legalább a közvetítő nyelv) szupraszegmentális jellegzetességeire, sőt tisztázni az alapfogalmakat: mit értünk a hangsúly, hanglejtés stb. fogalmán.

A könyveket lapozgatva többször lehet hiányérzetünk, mint ahányszor érdemleges információt találunk e tárgyban (például az alapvető kijelentő és kérdő dallamstruktúrák bemutatása nélkül tanítanak ilyen közléseket az első leckétől kezdődően).

Mivel írott formában az intonáció nem minden eleme rögzíthető egykönnyen, a tankönyvek – ha egyáltalán foglalkoznak vele – csak a hangsúlyra és a hanglejtésre (kisebb mértékben a szünetezésre) térnek ki, a tempó, a ritmus, az emfatumok, a hangszínezet nem kerülnek szóba, de sokszor még az sem, hogy a hangsúly a magyarban nem jár szignifikáns időtartambeli változással stb. Az ábrázolás korlátozottsága miatt is égető szükség volna hallás- és beszédfejlesztésre alkalmas, változatos ismereteket nyújtó hanganyagokra.

3. A prozódia kontrasztív megközelítése

A szupraszegmentális szerkezet nyelvi részrendszer (jelkészlet) és kulturális konvenció egyszerre. Minden nyelvre jellemző, legáltalánosabb szerepe az, hogy a nyelvi entitásokat kommunikatív entitásokká, megnyilatkozásokká transzformálja. Ez az egyes nyelvekben több egyedi funkcióval is kombinálódik. Hogy melyik eszköz tipikus egy adott nyelvben, az bizonyos mértékig annak a nyelvnek az általános szerkezeti jellemzőitől függ. Ezért sokszor nehéz megállapítani, hogy melyek igazán fontosak a nyelvek közötti különbségek közül.

Mivel a magyart a világ nyelvtanulói közül aránylag kevesen választják, sokkal több olyan kontrasztív elemzés készült, amelynek a magyar a kiindulópontja, s igen kevés olyan, amelyben a magyart célnyelvként veszik tekintetbe. Minthogy az intonáció egyébként is a nyelv egyik kevésbé vizsgált területe, kontrasztív vizsgálata sem túl divatos, s inkább csak az utóbbi egy-két évtizedben kezdtek vele komolyan foglalkozni a kutatók.

Nyelvpedagógiai szempontból „a kontrasztív kutatások végső [...] célja az, hogy megállapítsa azokat az elveket, amelyek lehetővé teszik, hogy előre lássuk és megmagyarázzuk az idegen nyelv elsajátításának jellemzőit a tanulóktól már ismert és az elsajátítani kívánt nyelv szerkezetének összevetése alapján” (Dezső–Nemser 1972: 13). – „Egy adott nyelvet nem anyanyelvként beszélő azonos nyelvi háttérű személyek a nyelv használata során rendszerszerűen és egyöntetűen térnek el a normáktól” (i.m. 32). Kétféle módszertani eljárással élhetünk az összevetésben. A kontrasztív analízis a tanuló anyanyelvének és a célnyelvnek a leírását veti egybe, s a különbségek és hasonlóságok alapján „jósolja meg” a pozitív és negatív transzferjelenségeket. A hibaelemzés ellenkezőleg halad: a tanuló által létrehozott inadekvát megfeleltetéseket a két nyelv szerkezeti eltéréseiből magyarázza. A hibaelemzés tehát a kontrasztív elemzés által felállított hipotéziseket ellenőrzi. Ennek a tevékenységnek elsősorban az adatgyűjtés lehetősége szab határokat, s különösen így van ez az intonációs jelenségek terén.

Az egyik probléma – amely a magyar mint idegen nyelv oktatásának minden területén felmerül (míg az angolnál ez nem képez akadályt) – az, hogy meglehetősen nehéz azonos anyanyelvűek nagy csoportjainak magyarnyelv-használatát vizsgálni. A tudományos igényű megállapításokhoz azonban elengedhetetlen bizonyos adatközlő szám.

A másik nehézséget az jelenti, hogy a szupraszegmentális jegyeket – az írott produkciókkal szemben – nem lehet „tömegesen” gyűjteni, használatukat nem kérhetjük számon dolgozatokban, tesztekben, önálló fogalmazásokban. A beszédprodió elemzése megköveteli a rögzítést, amelyhez megfelelő technika és körülmények (például zajmentes környezet) szükségesek, s míg az írásbeli tesztelés több adatközlővel párhuzamosan, egy időben is végezhető, a szóbeli teljesítmény ilyen párhuzamos rögzítése csak többcsatornás felvételi eszközökkel, és ennek birtokában is csak korlátozott számú alannyal lehetséges. Természetesen nem tekinthetünk el a labovi megfigyelői paradoxon okozta problémáktól sem, s attól, hogy az adatközlő megfelelési kényszere annál nagyobb, minél nyilvánvalóbb számára, hogy beszédprodukciónak rögzítik, ez pedig (akár pozitívan, akár negatívan) visszahat a teljesítményére – akárcsak vizsgahelyzetben.

4. A prozódia hibaelemzésének egy lehetséges módja

E helyütt az intonáció hibaelemzésének egy modern lehetőségét szeretném bemutatni, amelynek módszere a fonetikai elemzésekben általánosan elterjedt, de az élőbeszéd más célú vizsgálatában érdemtelenül kevésbé ismeretes. Pedig nemcsak a fonetikusok alkalmazhatják sikerrel az akusztikus elemző szoftvereket, hanem (néhány alapfogás elsajátítása után) más területen munkálkodók is, így nem utolsósorban a nyelvtanárok – s nemcsak az elméleti felkészülésben, de akár szemléltető módszerként a tanórán is, hiszen az eltérések egyidejű akusztikai és vizuális bemutatásával (ugyancsak rövid akusztikai fonetikai bevezetőt követően) a nyelvtanulók számára is könnyebben megragadhatóvá válik a megközelítendő célnyelvi forma.

Az elemzett felvételek 1998. december 3-án készültek az ELTE Bölcsészettudományi Karán, a nem magyar anyanyelvűek szép magyar beszéd versenyén. A tizenhét versenyző közül négy (egy lengyel nő, egy dán férfi, egy svéd férfi és egy osztrák nő) produkcióját választottuk ki. A kiválasztás szempontja az volt, hogy kiejtésük, pontosabban szövegformálásuk minél közelebb legyen a magyaroshoz (az öttagú zsűri értékelése alapján). Az összevethetőség kedvéért a kötelezőszöveg-bemutatásuk felvételéből emeltünk ki közléseket, amelyek élőbeszédbeli mondatokat jelenítenek meg idézetszerűen vagy párbeszédés formában.

Ilyés Gyula *A kocsisok meg a grófok* című meséjét húszperces felkészülési idő után olvasták fel a versenyzők. Az olvasott szöveg akusztikus vizsgálatának az a hátránya, hogy nem pontosan a spontán beszéd szupraszegmentális jegyeit hordozza, „stilizáltabb” annál. Emellett az írásjel-meghangosítás veszélye is fennáll, vagyis hogy a felolvasó (anyanyelvétől függetlenül) a nyomtatott szöveget bizonyos (vélt) szabályok szerint reprodukálja. Nem magyar anyanyelvűeknél erre különösen számíthatunk, hiszen ha bizonytalan a szövegértés, a központozás szolgálhat mankóként a meghangosításhoz. Esetünkben az írott szöveg felolvasásának előnye viszont, hogy mivel a versenyzők felkészülhettek, kidolgozhatták és begyakorolhatták az intonációs megoldásokat, azokat is, amelyeket a spontán magyar beszédükben automatikusan esetleg még nem használnak, de tanulmányaik során már az elmélet (vagy szabály) szintjén találkoztak velük.

A felolvasásnak a spontán szövegalkotástól eltérő természete problémának kiküszöbölésére és a magyarral való összehasonlítás érdekében egy magyar anyanyelvű, Kazinczy-érmes férfi felolvasóval is felvételt készítettünk. Alább mondatonként vetjük egybe a magyar és a külföldi adatközlők szupraszegmentális megoldásait.

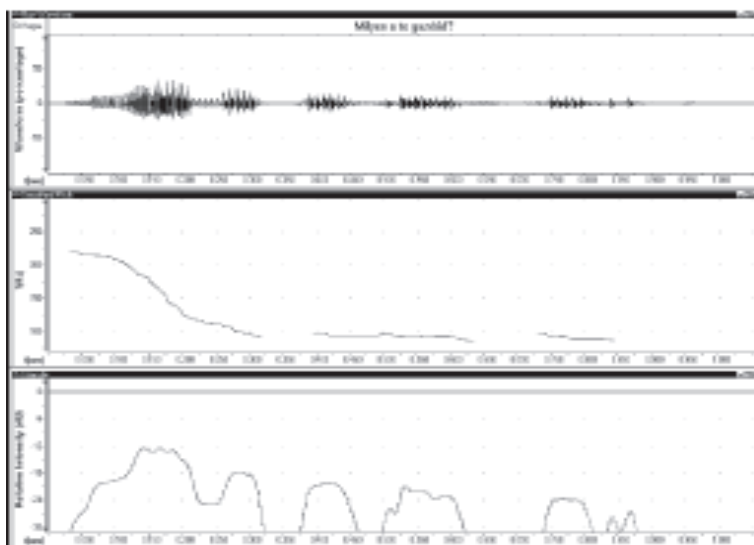
Kérdő mondatokat emeltünk ki. A magyar kérdő mondatok szupraszegmentális megformálásának elsajátíttatását a magyar mint idegen nyelv módszertani szakirodalma problematikusnak tartja, de a szerzők ritkán térnek ki arra, hogy ebből a szempontból a kérdő mondatfajtát nem tekinthetjük homogén csoportnak. Ebben a szö-

vegen mindegyik kérdő mondat más-más okból okozhat gondot a nyelvtanulónak. Ezek közül három olyan típusút választottunk ki, amellyel nap mint nap szembesülnek a nem magyar anyanyelvű nyelvhasználók: 1. *Milyen a te gazdád?* 2. *Hanem tudod, mit?* 3. *Ugye, te jobban megverted?* Ez utóbbi mondat kétszer is előfordul a szövegben, analóg szituációkban, ezért mindkétszer ugyanazt a megformálást kívánja meg.

Az alábbiakban e mondatoknak a magyar anyanyelvű felolvasó (kontroll) és a négy versenyző produkciójából kivágottnak a realizációját vetjük össze, az érdekesebb jelenségeket regisztrátumokon is szemléltetjük. A digitalizálás és a regisztrátumok *Speech Analyzer v2.4b3.6* programmal készültek.¹

4.1. *Milyen a te gazdád?*

A kérdő névmást tartalmazó kiegészítendő kérdés a magyar köznyelvi normában nagyjából a semleges kijelentő mondat hanglejtésével valósul meg, csak valamivel magasabb frekvenciáról indul az ereszkedés (Gósy 1993) – ez látható a magyar adatközlő regisztrátumán (1. ábra).

1. ábra

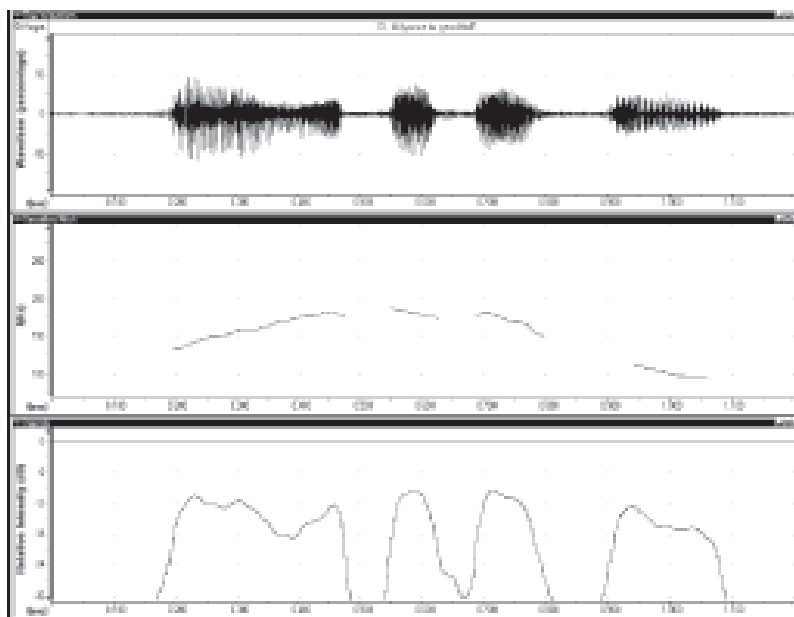
A Milyen a te gazdád? mondat a magyar beszélő megvalósításában

¹ Forrás: <http://www.sil.org/computing/speechtools/softdev2/SpeechTools2/SATdownloads2.htm>. A regisztrátumokról a következő adatok olvashatók le: legfelül a realizáció hullámformája (oszcollogram – a vízszintes tengelyen az eltelt idő másodpercben, a függőlegesen a kitérés); a dallamforma (vízszintesen az idő, függőlegesen az alaphang magassága Hz-ben); legalul a dinamikai görbe (vízszintesen az idő, függőlegesen az intenzitás dB-ben). A dallamgörbe helyenkénti indokolatlannak tűnő szakadását az alacsony jelszint magyarázza.)

A lengyel versenyző ezt a mondatot a magyar köznyelvi norma szerint ejtette.

A dán adatközlő megvalósításában a névelő után új szakasz kezdődik, a *te* kis hangsúlyt kap. Ez inadekváttá teszi a szupraszegmentális megformálást, a szövegkörnyezet ugyanis nem indokolja a szembeállító hangsúlyt. A hibát csak a téves értelmezés (inadekvát fókuszhangsúly) magyarázhatja, az anyanyelv negatív transzfere nem.

A svéd adatközlő emelkedő-ereszkedő kontúrú megnyilatkozásában a mondathangsúly a *gazdád* szó első szótagjára esett, s ez a realizáció nagymértékben eltér a magyar köznyelvi normától, ahogyan a dallamgörbe sem a magyar kiegészítendő kérdésre jellemző módon valósul meg (2. ábra). Az ebben a kontextusban inadekvát szupraszegmentális szerkezetet jelen esetben a *gazdád* szó első szótagjára eső (téves) hangsúlyból kiindulva magyarázhatjuk interferenciajelenséggként, a svéd kérdő intonációra ugyanis az jellemző, hogy a dallamcsúcs a fókuszhangsúlyos szótagra esik, s itt a görbe „púpja” kiszélesedik (vö. Gårding 1998).

2. ábra

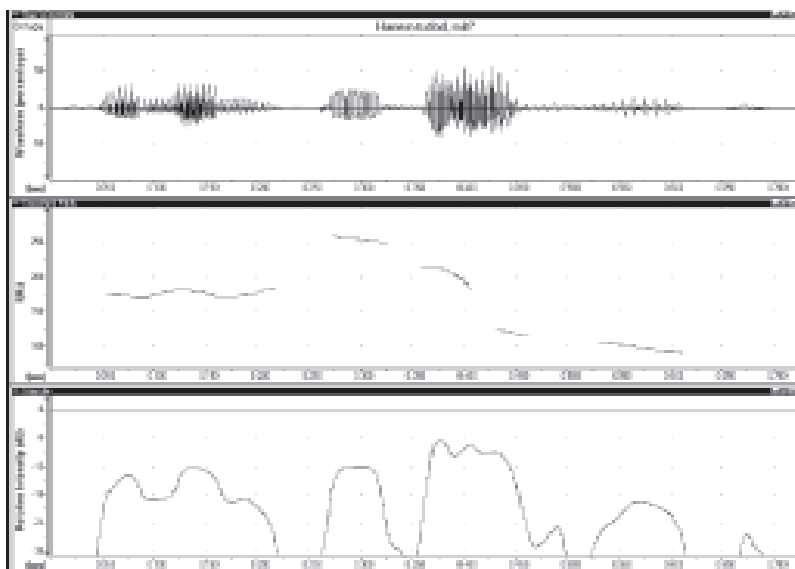
A Milyen a te gazdád? mondat a svéd beszélő megvalósításában

Az osztrák versenyző dallamgörbéje azért nem felel meg a magyar normatív prozódianak, mert a szakasz végén a hanglejtés lebegő/emelkedő, holott a kérdőszós kiegészítendő kérdés ereszkedő lezárást kíván meg. Ugyanakkor az anyanyelvi beszélők spontán közléseikben is többnyire ezzel, az osztrák adatközlő által alkalma-

zott formával élnek (Gósy 1993), ezt a megvalósítást tehát indokolhatjuk a magyar anyanyelvű beszélőközösségekben szerzett tapasztalatokkal.

4.2. minta: *Hanem tudod, mit?*

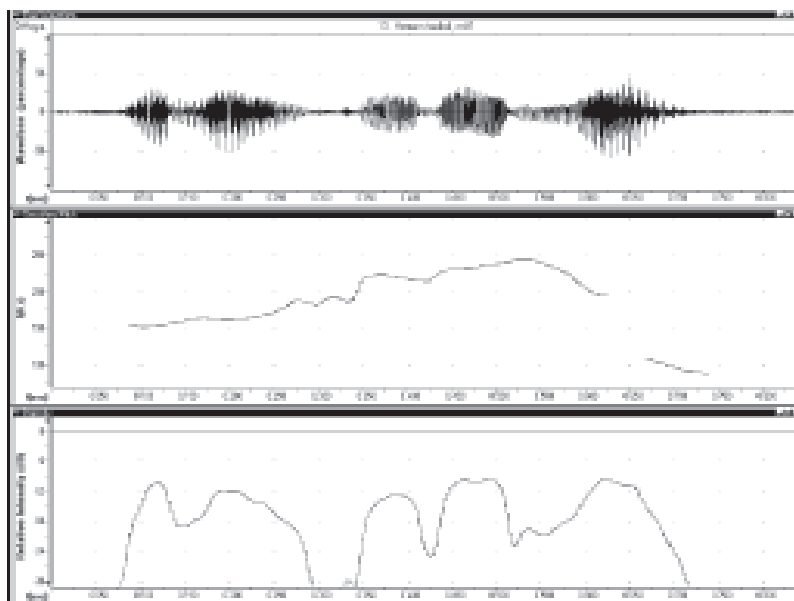
Ez az elliptikus eldöntendő kérdés (melynek tárgyi alárendelt tagmondata kérdőszós kiegészítendő kérdés) nagyon gyakori a mindennapi spontán beszédben, és kötött szupraszegmentális szerkezet tartozik hozzá. Mivel itt a *tudod* a közlés közepén helyezkedik el, az egész szó magasabb frekvencián realizálódik, így szünettartás nélkül különülhet el a szakaszelőzőként álló kötőszótól és a befejező mellékmondattól (3. ábra). Ezért érzékeljük eldöntendő kérdésként (vagy lezáratlan állításként), és nem befejezett kijelentésként. Ha ennek az ismeretnek a beszélő nincs a birtokában (márpedig a forgalomban lévő tankönyvekből sajnos nemigen juthat hozzá), szabályalkalmazással nem valószínű, hogy rájön, melyik forma adekvát. Külön gondot jelenthet, hogy az összetett mondatokra milyen szabályt kell alkalmaznia, és a mondatnyitó kötőszó is nehezíti a helyzetet.

3.ábra

A Hanem tudod, mit? mondat a magyar beszélő megvalósításában

A lengyel versenyző megoldása ebben az esetben is belefér még a lehetséges köznyelvi kategóriájába. A dán adatközlő hibája csak az, hogy hosszú szünetet tartott a *hanem* után, a *tudod mit?* azonban a standard szerint úgyszintén megfelelőnek tekinthető. A svéd adatközlő közlésmegvalósítása attól furcsa a magyar percepció bázis számára, hogy az elvárt dallamesés nem a *tudod* második szótagján, hanem

4.ábra

A Hanem tudod, mit? mondat a svéd beszélő megvalósításában

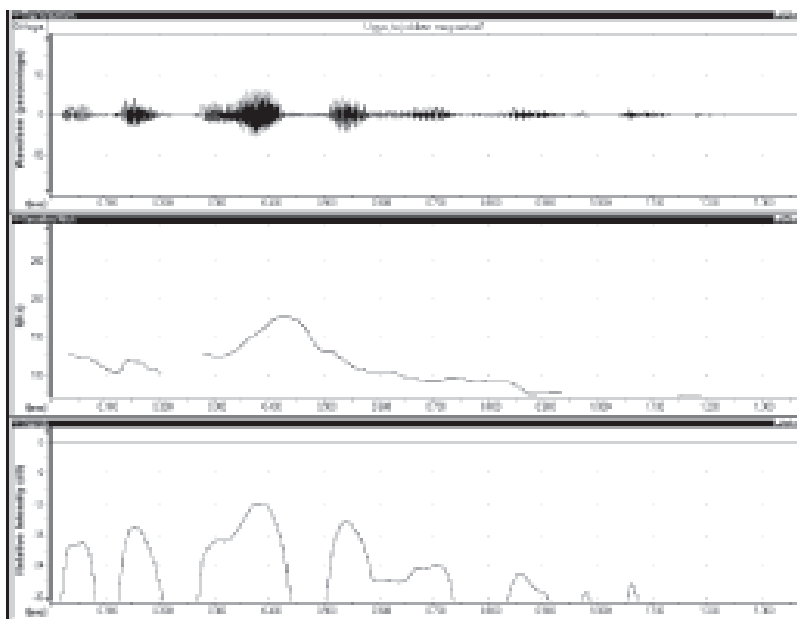
később következik be – lehetséges, hogy itt is az említett interferenciajelenség tanúja vagyunk (4. ábra).

Az osztrák versenyzőnő ereszkedő-emelkedő dallamkontúrája eltér a normától, a hallgató könnyen minősíti „éneklő”-nek; ugyanazt tapasztaljuk, mint az adatközlő előbbi mintájánál, vagyis a spontán előbeszéd jellegzetes formájának beépülését a nyelvhasználatba.

4.3. Ugye, te jobban megverted?

Ebben a megerősítést váró közlésben két problematikus pont van: az *ugye*, amely semlegesíti az eldöntendő kérdő intonációt, és a fókuszkiemelés. A magyar felolvasó diagramján (5. ábra) a kérdő partikula szakaszjelzőként jelenik meg a megnyilatkozás elején, és szünet nélkül kapcsolódik hozzá az emelkedő, majd hosszan ereszkedő dallamú kijelentés, amelynek főhangsúlyát a dallamcsúccsal együtt álló dinamikai csúcs hordozza.

A lengyel versenyző a mondat eleji *ugye* szócskát különálló eldöntendő kérdés-ként, szökő-eső dallammal realizálta, ezt rövidke szünet követte, majd a mondat további részét mint kijelentést valósította meg mindkét szövegbeli előforduláskor. Ezt a megformálást a kiinduló nyelv analóg funkciójú formájának szupraszegmentális szerkezete nem indokolja, magyarázhatjuk azonban azzal, hogy az önálló közlésként megjelenő *Ugye?* szupraszegmentális szerkezetét elsajátította az adatköz-

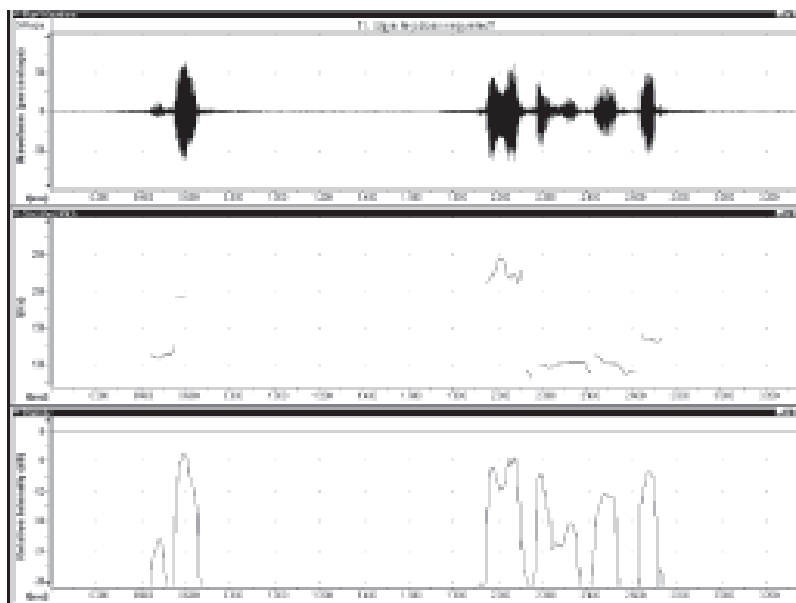
5.ábra

Az Ugye, te jobban megverted? mondat a magyar beszélő megvalósításában

lő, és így, önálló beszédszakasként valósította meg a mondatélre került kérdő partikulát. A széttagolást valószínűleg az *ugye* utáni vessző is motiválta.

A dán és az osztrák adatközlő regisztrátumán az *ugye* és a főmondat között tartott hosszú szünet a legszembetűnőbb – az előbbinél ez több mint egy másodperc (kb. 1100 ms), s az utóbbinál is mintegy 300 ms. Ezek indokaként is említhetjük a központozást, mint motiváló tényezőt. A dán versenyzőnél az *ugye* meredeken szökő dallamformával realizálódott. A megerősítést váró közlésben a *jobban* főhangsúlyja megfelelő, de a mondat elején és a lezárásban a dallam fellépése a hallgatónak bizonygatást sugall (6. ábra). A beszélő eredeti szándéka a kérdő intonációjú megformálás is lehetett, de ezt semmiképpen nem magyarázhatjuk az anyanyelv hatásaként, mert a dánban a kérdő partikulát nem tartalmazó kérdésekre sem jellemző a beszéd-dallam szakaszvégi fellépése (vö. Grønnum 1998). A dán anyanyelvű adatközlő produkciójában a mondat második előfordulása már a normatív magyar szupraszegmentális szerkezettel valósult meg. A különbségnek minden bizonnyal az az oka, hogy a beszélő még a tudatos szabályalkalmazás fázisában van az *ugye* mondatbeli pozíciójához tartozó megfelelő szupraszegmentális struktúra kiválasztásakor.

Az osztrák felolvasó produkciójában kváziazonos formában ismétlődik meg a mondat: szünettel két beszédszakaszra tagolva, enyhén emelkedő indítással, ahol a *te* kb. olyan frekvenciáról folytatódik, amelyen az *ugye* abbamaradt. Nála a frekven-

6.ábra

Az Ugye, te jobban megverted? mondat a dán beszélő megvalósításában

ciamaximum hordozza a mondat főhangsúlyát, az intenzitás nem ezen a szótagon éri el a maximumát. A dallamforma – a szünet nélkül – hasonló a magyar adatközlőnél látotthoz, e miatt a szünet miatt azonban a szupraszegmentális szerkezet eltér a köznyelvi normától. A svéd versenyző mondatmegformálása mindkétszer a magyar köznyelvinek megfelelő volt.

5. Következtetések

A fenti szűk körű elemzésből is kiderült, hogy mindaz, ami a tankönyvekben szerepel az intonációról, igen kis töredéke annak, amire a hétköznapi kommunikációban szükségük lehet a magyarul tanulóknak. Az eredményekből látszik, hogy a kiegészítendő kérdés esetében nemcsak a helyes hanglejtésforma alkalmazása probléma, hanem a megfelelő hangsúlypozíció megtalálása is gondot jelent. Mivel ez a kérdéstípus a nyelvtanulási folyamat kezdetétől állandóan jelen van, a hozzá tartozó intonációs kontúr elsajátíttatása és automatizálása fontos nyelvtanári feladat.

A kiegészítendő kérdés, illetve általában a kérdő partikulás kérdő mondat szembeesíti a tanárt egy másik lényeges módszertani problémával is: a norma és a használat ütközésével. A kérdés az, hogy a nyelvtanár milyen dallamformát társítson az oktatásban a kérdő partikulát tartalmazó kérdéshez, illetve még inkább, hogy kijavítsa-e a diák normatív szempontból inadekvát kérdő hanglejtését, mikor a nyelv-

használók többsége (a hangzó médiában is) dallamemelést alkalmaz a kiegészítendő és más kérdő partikulát tartalmazó kérdések végén. Azzal a megoldással, hogy a problémát érzékeltessük a nyelvtanulókkal (ahelyett, hogy a szabály alkalmazását kérnénk számon), csak haladóbb szinten lévő, a nyelvet a mindennapokban használó diákoknál élhetünk.

A *Tudod, mit?* magas kommunikatív értéket képvisel, ezért csak csodálkozhatunk azon, hogy a kommunikáció-központú nyelvoktatás eltekint tőle. Mindemellett az intonációs kontúrja sem mondható bonyolultnak, s bár gyakran felszólító mondat követi, ez nem kötelező.²

A magyar *ugye* kérdő partikula viselkedése (hogy pozíciójától függően más-más szupraszegmentális szerkezetet jelöl ki a teljes mondat számára) eltér több más nyelv analóg formájának intonációs viselkedésétől, ezért normaszzerű megformálása gondot okoz. A harmadik mondatípus vizsgálatakor azt a tipikus hibát figyelhettük meg, hogy a különálló (vagy megnyilatkozás végi) *ugye* szócskához tartozó dallamformát az idegen ajkúak általánosítják, és minden előfordulásnál ezt alkalmazzák. Ezt a tendenciát erősítheti az, ha a nyelvtanuló anyanyelvében a magyar *ugye* funkcionális megfelelője a mondat végén, külön beszédszakaszban ejtve realizálódik (mint például az angolban vagy a dánban, illetve nem kizárólagosan a lengyelben is), és ennek a kiinduló nyelvi szabálynak a (negatív) transzferhatása előtérbe helyezi a magyar *ugye* viselkedésére vonatkozó szabályrendszerből az ennek megfelelő szabálypontot.

Mindez abba az irányba mutat, hogy a magyar mint idegen nyelv oktatásához szükség volna több más nyelvvvel történő – a magyarra mint célnyelvre irányuló –, a szupraszegmentum-használatot is tekintetbe vevő összevetésekre annak érdekében, hogy a nyelvtanárok felkészülhessenek a hibák megelőzésére, illetve meg tudják állapítani az egyes szupraszegmentumok elsajátításának nehézségi fokát. Ez megkönnyítené az oktatómunka tervezését, és hozzájárulhatna ahhoz, hogy megfelelő súllyal lehessen jelen a tanítási folyamatban a kiejtésnek ez a területe is.

Minél több eszközzel fejeződik ki egy adott jelentés/funkció, (valószínűleg) annál könnyebb percipiálni. Így nyilván ott van igazán fontos szerepe az intonációnak, ahol egyedüli marker, így például a magyar kérdő partikula nélküli eldöntendő kérdés esetében, az ironia kifejezőjeként, a szórendi változtatással nem járó hangsúlyos kiemelésnél stb. Ahol más jelölő is elegendő információhordozó lehet, ott hiánya nem (feltétlenül) jár jelentésmódosulással, illetve ahol úgy jelölt az intoná-

² A „Halló, itt Magyarország!” például az 5. leckében ilyen szerkezetet használ: *Bérelünk egy lakást együtt. Jó?* Amellett, hogy ez a hátravetett *Jó?* könnyen realizálódhat erőszakoskodó, fölényes, ellentmondást nem tűrő felszólításként (ezért éppen az intonációjával kell óvatosan bánni), a *Tudod, mit?* – véleményünk szerint – gyakoribb és barátságosabb is.

ció, hogy erre nincs szükség (például a kérdőszót vagy partikulát tartalmazó kérdéseknél), ott inadekvát, de általában nem értelemzavaró. Szituációs tényezők módosíthatják ezt: telefonbeszélgetésben például más szabályok érvényesek a tagolást, a hangsúlyozást stb. tekintve.

Talán érdemes volna feltenni a kérdést, az élőbeszédben milyen arányban és mely formáknál fordul elő az intonáció mint önálló marker, és ennek alapján használható (tanítható és tanulható) adat- és szabálytárat létrehozni. Sajnos azonban a spontán mindennapi kommunikációban használatos szuprasegmentális szerkezetekről mindeddig nem készült megfelelő leírás – elsősorban a rögzítés korábban említett nehézsége miatt –, ezért statisztikai vizsgálata sem lehetséges.

IRODALOM

- DEZSŐ László – NEMSER, William (1972): Nyelvtipológia és kontrasztív nyelvészet. In: *Összevető nyelvvizsgálat, nyelvoktatás* (Szerk.: Horváth Miklós – Temesi Mihály). Budapest: Tankönyvkiadó, 13–44.
- ERDŐS József – PRILESZKY Csilla (1999): *Halló, itt Magyarország! Magyar nyelvkönyv külföldieknek I–II*. Budapest: Akadémiai Kiadó
- GÅRDING, Eva (1998): Intonation in Swedish. In: *Intonation systems. A survey of twenty languages* (Eds.: Hirst, Daniel – Di Cristo, Albert). Cambridge University Press, 112–130.
- GÓSY Mária (1993): A kiegészítendő kérdések felismerésének sajátosságai. *MNy.* 89/4, 413–424.
- GRØNNUM, Nina (1998): Intonation in Danish. In: *Intonation systems. A survey of twenty languages* (Eds.: Hirst, Daniel – Di Cristo, Albert). Cambridge University Press, 131–151.
- JUHÁSZ János (1964): Az intonáció néhány pedagógiai pszichológiai vonatkozása. *Magyar Pszichológiai Szemle* 21: 393–403.
- NÁDASDY Ádám (1972): A kérdő mondat a magyar és az angol nyelvben. In: Horváth Miklós – Temesi Mihály (szerk.): *Összevető nyelvvizsgálat, nyelvoktatás*. Budapest: Tankönyvkiadó, 242–247.